

رابطه سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی با شکل‌گیری آرمان‌های اجتماعی در جوانان ساکن شهر تهران

مقدمه: آرزوهای افراد به شیوه‌ای منحصر شخصی و فردی شکل نمی‌گیرد، بلکه موقعیت عینی افراد در جامعه تعیین‌کننده سقف آرزوهایست. آرزوهای افراد متأثر از شرایط بیرونی است و بسته به شرایط زندگی افراد از یکدیگر متمایز می‌شود. آرزوها در بین طبقات مختلف از یکدیگر متمایزند، آرزوهای دست‌یافتنی یک طبقه خاص برای طبقه دیگر محال و دست‌نیافتنی است که نشان از فاصله طبقاتی در گروه‌های جامعه است.

روش: پژوهش حاضر با استفاده از فلسفه رابطه‌ای پی‌یر بوردیو درصدد است رابطه‌ای معنادار از آرزوها یا رویاهای جوانان ایرانی را آن‌هم در فضای اجتماعی ترسیم کند. نتایج این پژوهش به کمک روش کیفی و از طریق فن مصاحبه عمیق با ۳۶ نفر از جوانان ساکن شهر تهران به دست آمده است. **یافته‌ها:** یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بین بخت‌های عینی و آرزوهای ذهنی هماهنگی وجود دارد و آرزوهای افراد مطابق سرمایه اقتصادی و فرهنگی آنها از یکدیگر متمایز می‌شوند. جوانان شمال شهر در دست‌یابی به آرزوهای خود بسیار مطمئن هستند. طبقه متوسط اراده‌گرایی قوی و آرزوهای بلندپروازانه‌ای دارد؛ جوانان جنوب شهر نیز خود را با شرایط زندگی‌شان تطبیق می‌دهند که منجر به عقیم‌ماندن دیالکتیک آرزوها و احتمالات می‌شود و همچنین افراد با سرمایه فرهنگی بالا رویای مشترک ادامه تحصیل در دانشگاه‌های خارج از ایران را دارند.

بحث: ساختار نظام آموزشی ایران، به‌رغم فقدان امکانات لازم و کافی برای زندگی و کار متناسب با تحصیلات در بستر جامعه پس از فراغت از تحصیلات دانشگاهی، بسیار امیدوارکننده است اما در عمل، خیل عظیمی از این تحصیل‌کرده‌ها پس از گرفتن مدارک بالاتر، با ناامیدی و یأس ناشی از شکست در بازار کار مواجه می‌شوند؛ لذا برای بسیاری از جوانان در طبقات مختلف کار و زندگی در خارج از ایران، به یک رویا تبدیل شده است.

۱- مانده محقق‌منتظری

کارشناسی ارشد علوم اجتماعی
(جامعه‌شناسی)، دانشگاه گیلان،
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، رشت،
ایران

<M.mohaghegh.montazeri@gmail.com>

واژه‌های کلیدی:

آرزو، جوانان تهران، دیالکتیک آرزوها، سرمایه اقتصادی و فرهنگی، عادت‌واره، میدان
تاریخ دریافت: ۹۷/۱۲/۲۱
تاریخ پذیرش: ۹۸/۷/۷

Explaining the Role of Economic and Social Capital in Shaping Social Aspirations: A Case study on the Youth Living in Tehran

▶ **1- Maedeh mohaghegh montazeri**

M.A. in Sociology, literature and Humanities Faculty, Guilan University, Rasht, Iran

<M.mohaghegh.montazeri@gmail.com>

Keywords:

Wishes, Habitus, Field, Economic and cultural capital, Dialectic of wishes, Youth of Tehran.

Received: 2019-3-21

Accepted: 2019-9-29

Abstract

Introduction: The wishes of people are not created in a purely personal and individual way, but the objective position of people in society determines the ceiling of wishes. Dreams or wishes of people are influenced by external conditions and differ depending on the living conditions of individuals. Wishes are different from one another; the desired wishes of a particular class for the other class are impossible and unattainable, which reflects class distance in groups of society.

Method: The results of this study have been obtained by qualitative method through a deep interview technique among the young people living in Tehran.

Findings: The findings of this research show that there is a concord between objective fortune and subjective wishes, and people's wishes are distinct based upon economic and cultural capital. The youth living in north of Tehran are sure about achieving their wishes.

Discussion: Despite the lack of enough and adequate means for living and working in the community after graduation, in the beginning the structure of Iranian educational system is very promising, but in practice, a large number of these graduates after receiving higher degrees, will become disappointed because of failures in the labor market. Therefore, working and living outside of Iran has become a dream for many young people regardless of their class base.

Extended Abstract

Introduction: For the first time, the concept of American Dream was used by James Adams in 1931, and his idea of United States of America as a land where dreams will be fullfield, and life for everyone will be more comfortable and acceptable. In the United States (US) people must have equal opportunities for success. This dream is not the dream of having luxury cars and royal lives, but the dream of having a land with a social order in which people must be known for what they are and not because of their families or what they have. The American dream is about the hope and talent of change, which suggests that all people through hard work can succeed and have the potential for a happy and a successful life. Many people think that American society believes in the idealist goals embedded in American dream. For people who believe in the American dream, everything is accomplished through hard work, but one should also point to the roots of inequality in class, race, and ethnicity, thus it means an American dream is not accessible to everyone. American sociologist Merton, in the 1940s, became curious about the “American Dream” and became a perversion for American society. He proposed his curiosity in the form of a theory called “Structural Pressure”; according to this theory, a dream was evolving under the name of an American dream that was able to bring everyone from nothing to everything, which for a long time, was the biggest and most powerful incentive. Merton, in other words, concluded that the American dream, which was promoted and encouraged mainly by the media, has implications for society. In the present study, inspired by Merton’s main idea, it is attempted to discover the aspirations or goals of the youth of Iran, seeking to find factors which identify the factors that contribute to shaping the Iranian dream and discover the structural factors shape the aspirations and dreams of the Iranian youth.

People’s wishes are not created in a purely personal and individual way, but the objective position of people in society determines the ceiling of wishes. Dreams or wishes of people are influenced by external conditions and differ depending on the living conditions of individuals. Wishes are different from one another, the desired wishes of a particular class are impossible and unattainable for the other class, which is a class distance among various social groups.

Method: In the present study, to achieve young people wishes, a qualitative exploratory method has been used. The results have been obtained by qualitative method through an in-depth interview technique concerning young people living in Tehran. The sampling which structured on economic and cultural capital, was carried out in two ways: non-probabilistic sampling while questions generated from responses (snowballing) and random (selection). Samples were collected in the northern and southern parts of Tehran, based on high and low cultural and economic capital. Samples from the north of Tehran were selected in the National Library of Iran and samples from the south were randomly selected from Shahre-ray and Khaniabad.

Findings: The wishes of individuals originate from the primary and secondary habits of the family, educational environment, peer groups, etc. People's wishes are more individually oriented than social. The boys' wishes for education, employment, and marriage are different among those with different economic and cultural capital. Among the lower classes, career is more important than education, but in the upper classes, the importance of education is highlighted. Girl's wishes are education, marriage, and calm life, and ultimately a goodcarer basis. Young people with higher education and medium-sized middle-class incomes have the desire to study at the best foreign universities.

Findings of the research indicate the distance between the two classes having different levels of economic and cultural capitals; among the upper middle-class youth they preferred to be university professors and working for private sector (rather than public sector) or running their business. They wished to study to receive a Ph.D. and a post-doctoral degree. But young people at Bachelor's level are satisfied with Master's degree, and they wish to get a job at public sector because they believed that state-run jobs are better. In terms of marriage, young people look for a calm life and true love. In other words, their dreams are closer to each other despite their economic and cultural backgrounds, and they mostly like to marry someone from their own sociocultural level.

The findings of this research also show that there is a concordance between objective fortune and subjective wishes, and people's wishes are distinct by their economic and cultural capitals. The youth living in northern part of the city, are

almost sure about achieving their wishes. The middle class has strong voluntarism and ambitious wishes. The youth from the southern areas also adapt their wishes to their living conditions, which leads to the sterilization of the dialectic of wishes and probabilities. People with a high cultural capital were found to have a common dream to continue studying at universities outside of Iran; therefore, the typology of wishes have come to terms with economic and cultural capitals.

Discussion: The wishes of young people in different social classes are different from one another it is due to the fact that aspirations are shaped by the objective and real situation of every individuals, and the conditions of life that shape ambition, achievable wishes, impossible desires and other kinds of wishes. Living condition in Iran as far as economic, social, cultural, and political dimensions are concerned, are very important and have a direct influence on the personal lives of individual. They also have a direct effect in shaping these individuals goals and dreams. This is due to the fact that the transition of the Iranian society considering economic and social dimensions, and in general its recognition as one of the developing countries, have shaped the condition to meet the needs and also the means necessary to be realized.

Ethical Considerations

Funding

In this research, all expenses were paid by the author and there were no sponsors.

Conflicts of interest

This article does not overlap with other published works by the author.

Acknowledgments

In this article, all rights relating to references are cited and resources are carefully listed

مقدمه

در سال ۱۹۳۱ جیمز آدامز^۱ مفهوم رؤیای آمریکایی^۲ را استفاده کرد. منظور وی از رؤیای آمریکایی، رؤیای سرزمینی است که در آن زندگی برای همه باید راحت‌تر، غنی‌تر و کامل‌تر باشد. مردم برای موفقیت در این سرزمین باید فرصتهای مساوی داشته باشند. این رؤیا، رؤیای داشتن ماشینهای آخرین مدل و زندگیهای شاهانه نیست، بلکه رؤیای داشتن سرزمینی با نظم اجتماعی است که در آن مردم باید به خاطر آنچه هستند شناخته شوند و نه به خاطر خانواده‌ای که در آن به دنیا آمده‌اند و یا آنچه در اختیار دارند. رؤیای آمریکایی درباره امید و توانایی تغییر است. به دیگر سخن که همه افراد از طریق کار سخت می‌توانند موفق شوند و پتانسیل لازم برای زندگی شاد و زندگی موفقیت‌آمیز را دارند. بسیاری از مردم معتقدند که برداشت جامعه آمریکا متکی به اهداف ایدئالیستی از رؤیای آمریکایی است، برای مردمی که اعتقاد به رؤیای آمریکایی دارند هر چیزی از طریق کار سخت قابل دستیابی است اما با اشاره به ریشه‌های نابرابری در طبقه، نژاد و قومیت نشان می‌دهد رؤیای آمریکایی قابل دسترس برای همه نیست. (آدامز، ۱۹۳۱) مرتون جامعه‌شناس آمریکایی در دهه ۱۹۴۰ درباره «رؤیای آمریکایی» کنجکاو شد و به آسیب‌شناسی جامعه آمریکا پرداخت. او کنجکاوهای خود را در قالب نظریه‌ای با عنوان «فشار ساختاری» مطرح کرد؛ طبق این نظریه، رؤیایی تحت عنوان رؤیای آمریکایی در حال گسترش بود که قادر است هر کس را از هیچ به همه چیز برساند و تا مدت‌ها یکی از بزرگ‌ترین و قدرتمندترین انگیزه‌ها برای آمریکاییها بوده است.

به نظر مرتون جوامع صنعتی جدید بر توفیقات مادی در زندگی تأکید دارند که به شکل انباشت ثروت و تحصیلات علمی به‌عنوان مهم‌ترین اهداف زندگی شخص تجلی می‌کنند. دستیابی به این اهداف اجتماعی قابل قبول، نیاز به ابزار مقبولی دارد که البته از دسترس جمعی

1. James Truslow Adams
2. American dreams

از افراد جامعه خارج است، یعنی جامعه طوری ساختار یافته است که طبقات فرودست برای تحقق آرزوهای خود فرصتهای کمتری دارند. در نتیجه چون این اهداف به آرمانهای اصلی زندگی همه افراد (غنی و فقیر) تبدیل شده، آن کس هم که دسترسی به ابزار مشروع ندارد، تحت فشار جامعه برای دستیابی به آنها از ابزار نامشروع استفاده می‌کند. (صدیق‌سروستانی، ۲۰۰۸) به نظر مرتون وقتی شوق رسیدن به مقامات بالای اجتماعی (ثروت و موفقیت) زیاد می‌شود فرد کمتر حاضر است محدودیتهای اجتماعی راههای رسیدن به هدف را رعایت کند و در این هنگام است که هدف وسیله را توجیه خواهد کرد. (سخاوت، ۲۰۰۱)

بنابراین فشار ساختارهای فرهنگی برای کسب موفقیت بر دوش افراد سنگینی می‌کند و افراد برای به رخ کشیدن موفقیت خود به اطرافیان و کسب منزلت اجتماعی باید پول بیشتر کسب کنند. اما توزیع فرصتهای اجتماعی به‌گونه‌ای نیست که افراد از طریق مشروع قادر باشند به این انتظار جامعه پاسخ مناسب دهند در واقع نابرابری و انسداد اجتماعی به آنها مجال چنین موفقیتی را نخواهد داد. از این رو از طرف جامعه افرادی بی‌لیاقت تلقی می‌شوند. (گیدنز، ۲۰۰۳) (ریتزر، ۲۰۰۲)

به عبارت دیگر مرتون به این نتیجه رسید که رؤیای آمریکایی عمدتاً تبلیغ و تشویق شده به وسیله رسانه‌های جمعی برای جامعه چه تبعاتی به همراه دارد.

پژوهش حاضر نیز با الهام از ایده اصلی مرتون به دنبال کشف آرزوها یا اهداف جوانان ایرانی است و درصدد است عواملی را شناسایی کند که در شکل دادن به رؤیای ایرانی نقش دارند تا عوامل ساختاری شکل‌گیری آرزوها و رؤیاهای جوانان ایرانی کشف شود. بنابراین با در نظر داشتن دیدگاه مانهایم که «انسان آزاد نیست تا بلندپروازیها و آرزوهای زندگی خویش را به شیوه‌ای منحصر شخصی و فردی شکل دهد، بلکه موقعیت عینی او در جامعه، تعیین می‌کند که بلندپروازیهای او چه می‌تواند باشند»؛ (مانهایم، ۲۰۱۰) در حقیقت موقعیت و شرایط عینی زندگی افراد است که سقف آرزوهایشان را تعیین می‌کند. با توجه به متغیرهای

گونگون دخیل در شکل‌گیری آرزو کشف مفهومی گویا و امروزی برای تبیین مفهوم مادر یا مرکزی پژوهش حاضر ضروری به نظر رسید، در نتیجه مشخص شد که باید انواع آرزوها را با موقعیت عینی افراد تحلیل شوند.

تردیدی نیست که آرزوها برساخته اجتماعی‌اند و به‌طور کلی ساختارهای بیرونی بر ذهنیت و زندگی انسانها تأثیر می‌گذارد. در واقع ساختارهای جامعه ایران از نظام خانواده تا نظام آموزشی، نظام قدرت و... روی ذهنیت افراد تأثیر گذارند. بنابراین پژوهش حاضر بر آن است که دنیای ذهنی جوانان و عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری آرزوهای آنان را کشف کند. از آنجاکه اهداف یا آرزوهای جوانان، بخشی از دنیاهای ذهنی افراد چه جوان و چه پیر است اما کمتر مورد توجه قرار گرفته و منابع مرتبط با پژوهش حاضر از تعداد انگشتان دست کمتر است. ولی اهمیت موضوع ضرورت پرداختن بدان را توجیه می‌کند. از دیگر سو تغییرات اساسی رخ داده در نظام ارزشی جامعه ایران متغیر، روی اهداف افراد بی‌تأثیر نبوده است. در نتیجه باید دید که جامعه جوان ایرانی با توجه به مشکلات فراروی، چگونه رؤیاهایی دارد؟ آیا زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی روی اهداف و آرزوهایشان تأثیرگذار است؟ و آیا ساختارهای جامعه ایران بدون در نظر گرفتن شرایط طبقاتی متفاوتی همانند جامعه آمریکایی هدفهای آرمانی را برای افراد بدون توجه به شرایط آنان یکسان ترسیم می‌کند؟ یا اینکه جوانان ایرانی رؤیاهایشان را در سرزمینی دیگر می‌جویند؟ از این روی در پژوهش حاضر تصمیم گرفته شد تا آرزوها یا اهداف جوانان ایرانی را شناخته، عوامل و فضای تحقق آنها شناسایی شود و عواملی که روی این اهداف یا آرزوها تأثیر می‌گذارند شناسایی شود و در پایان کوشش شد تا سنخ‌شناسی انواع آرزوها در رابطه با انواع سرمایه ارائه شود.

در حقیقت پژوهش پیش رو، تبیین نقش و جایگاه سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جوانان ساکن شهر تهران در شکل‌گیری آرمانهای اجتماعی آنان راه‌هدف خویش تلقی و با تأکید بر مفاهیم سه‌گانه بوردیو (میدان، عادت واره، انواع سرمایه) به واکاوی و تحلیل آرزوها پرداخته است.

چارچوب مفهومی

همان‌طور که اشاره شد آرزو یا خواسته ممکن است در ابتدا مفهومی فردی به نظر آید و قابل مطالعه در سطح روان‌شناسی. اما درعین حال آرزوها و تمایلات ذهنی نیز متأثر از محیط اجتماعی و ساختارهای بیرونی است.

بورديو جامعه را فضایی اجتماعی مرکب از مجموعه به هم پیوسته‌ای از میدانها^۱ (ساختارها) و افراد دارای عادت‌واره‌های^۲ مرتبط به میدانها می‌داند که به‌عنوان کنشگر در قالب قواعد حاکم بر میدانهای اجتماعی و طبق عادت‌واره‌های خود در جهت دستیابی به انواع سرمایه‌ها^۳ باهم در تعامل و رقابت هستند. آنان از طریق تعامل یادشده می‌توانند فضا را تغییر داده یا بازتولید کنند. افراد از طریق عادت‌واره‌های خود به درک جهان اجتماعی نائل می‌شوند و آن را می‌فهمند و ارزش‌گذاری می‌کنند. (گرنفل،^۴ ۲۰۰۹)

از آنجاکه مفهوم عادت‌واره، میدان و انواع سرمایه از مؤلفه‌های اصلی پژوهش حاضر به شمار می‌روند معرفی و تشریح مفاهیم پیش‌گفته آن‌هم از دیدگاه بورديو ضرورت دارد. بورديو برای تلفیق عینیت‌گرایی و ذهنیت‌گرایی، با مفاهیم عادت‌واره، سرمایه و میدان در مجموع با یکدیگر سه‌گانه مؤثری را ایجاد می‌کند تا درجات گوناگونی از یکپارچگی را به نمایش گذارد. به دیگر سخن «این سه مفهوم به‌تنهایی رسا نیستند. مثلی به‌هم‌پیوسته از میدان، سرمایه، عادت‌واره رأسهای این مثلث‌اند، به‌نحوی که هیچ‌یک از آنها مقدم بر دیگری، برتر از آنها یا عامل پیدایش دیگری نبوده است و هر سه برای درک جهان اجتماعی لازم و ملزوم یکدیگرند». (گرنفل، ۲۰۰۹)

در جامعه‌شناسی بورديو مفهوم هبیتوس که در فارسی آن را به عادت، خصلت، منش و ریختار ترجمه کرده‌اند از مفاهیم محوری است. این مفهوم نشان می‌دهد که «حتی عمیق‌ترین

1. Field
3. Capital

2. Habitus
4. Grenfell

لایه و پنهان‌ترین جنبه‌های شخصیت ما به لحاظ اجتماعی ساخت‌یافته است. ریشه عادت‌واره نه جزء از من (محرک بیولوژیکی) و نه از نیازهای روانی است، بلکه به‌جای آن از اصول کلی طبقه‌بندی امیال- ادراکات و ترجیحات روشی تبعیت می‌کند آن‌هم برای دانستن دیگری و خود- که در درون یک میدان خاص از روابط اجتماعی کسب می‌شوند». (میسن هلدر،^۱ ۲۰۰۶)

«عادت‌واره نظامی از خصلتهای پایدار است که فرد در فرآیند جامعه‌پذیری به دست آورده است. خصلتها عبارت‌اند از نگرشها، تمایلات ادراکی، احساسات، کردارها و اندیشه‌هایی که افراد به علت شرایط عینی وجودی‌شان درونی کرده‌اند و از این‌رو به‌صورت اصول ناآگاهانه کنش، ادراک و بازاندیشی عمل می‌کنند». (بونویتز،^۲ ۲۰۱۱)

بدین ترتیب «عادت‌واره، مجموعه‌ای از خوی و خصلتهای نسبتاً ماندگار است. خصلتهایی که به درک و داوری درباره جهان می‌انجامد و کنشگر به کمک آنها دست به عمل می‌زند. عادت‌واره محصول تجربیات پیشین است که در همان حال تجربیات جدید را نیز مشروط می‌سازد. عادت‌واره همیشه در حال تغییر است. عادت‌واره نظامی از علایق نسبتاً پایدار است که تغییرپذیر هستند». (بورديو،^۳ ۱۹۹۰)

برای بورديو در واقع آرزو و پیش‌بینیهای ما، احساس ما از اینکه چه چیز معقول و یا غیر معقول، محتمل یا غیر محتمل است، هست. باورهای ما درباره روشهای درست و منطقی انجام کنشهای آشکار همگی نه فطری و نه طبیعی است بلکه با عادت‌واره‌ها شکل گرفته‌اند. بنابراین شکلی از ساختار اجتماعی به شمار می‌روند که توسط ما انتخاب شده‌اند. در واقع این شرایط مادی حاکم بر وجود ماست که تجربه‌های بی‌شمار ممکنها و ناممکنها و نتایج محتمل و از همه مهم‌تر مطلوب را شکل می‌دهند. به‌طور خلاصه ما جایگاه واقعی خود را در جهان

1. Meisenhelder
2. bonweitz
3. Bourdieu

واقعی، هنگامی می‌یابیم که تمایلات و داشته‌های ما با یکدیگر پیوند می‌خورند؛ بدین ترتیب به انتظارات ذهنی از احتمالات عینی دست می‌یابیم. در این صورت چیزی محتمل می‌شود که مصرانه در پی آن هستیم. بنابراین عوامل اجتماعی می‌خواهند به سمت میدانهایی جذب شوند که بیشترین انطباق را با تمایلات آنها دارد و در پی آن هستند تا از میدانهایی پرهیز کنند که در آنها برخورد بین عادت‌واره و میدان وجود دارد. (گرنفل، ۲۰۰۹)

میدان یا حوزه، عرصه‌ای اجتماعی است که انواع مبارزه یا تکاپو بر سر منابع و منافع معین و دسترسی به آن در آنجا رخ می‌دهد. میدانها با اقلامی تعریف و مشخص می‌شوند که محل منازعه و مبارزه هستند. کالاهای فرهنگی (سبک زندگی)، مسکن، تمایز و تشخیص فرهنگی (تحصیل)، اشتغال، زمین، قدرت (سیاست)، طبقه اجتماعی، منزلت یا هر چیز دیگری که ضمناً ممکن است به درجات متفاوتی خاص و انضمامی باشند. به عبارت دیگر میدان نظام ساخت یافته موقعیتهایی است که توسط افراد یا نهادها اشغال می‌شوند و ماهیت آن تعریف‌کننده وضعیت دارندگان آن موقعیتهاست.

بورديو میدان را به عنوان «میدان مبارزه برای کسب انواع سرمایه» مطرح می‌کند. «میدان اجتماعی از جایگاههایی تشکیل شده است که عوامل اجتماعی آنها را تصرف می‌کنند؛ در نتیجه آنچه در میدان اتفاق می‌افتد، محدودیتهای خاصی دارد، تمام آنچه می‌توان انجام داد بستگی به شرایط میدان دارد». (بورديو، ۱۹۹۲) با چنان تعریف و برداشتی، رویا یا خواسته‌های ذهنی افراد نیز در حوزه‌ها یا میدانهای گوناگون معنا پیدا می‌کنند. از این رو آرزوها، رؤیا و خواسته‌های جوان ایرانی نیز در میدانهای پدید آمده در ساختار جامعه ایران شکل گرفته قوام می‌یابند.

بورديو با توجه به نوع سرمایه از میدانهای متفاوتی نام می‌برد. «میدان طبقات اجتماعی، گسترده‌ترین میدانی است که کنشگران در آن زندگی می‌کنند، سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی وزن بسیار مهمی در شکل‌دهی ساختار فضایی این میدان دارند. جایگاه عوامل اجتماعی در

1. Pierre Bourdieu

میدان نیز به‌طورکلی بر اساس دو بعد ترکیبی یا مجموع سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی از سویی و سرمایه تفکیکی یا سهم هر نوع سرمایه در مجموع سرمایه‌های عاملان از دیگر سو، تعیین می‌شود». (بورديو، ۲۰۰۱) پس از میدان طبقات اجتماعی میدان قدرت بزرگ‌ترین میدان در عرصه اجتماعی است و میدانهای دیگر در ذیل آن واقع می‌شوند. (کلپون، ۲۰۰۲)

درون هر میدان اجتماعی «تمایزات خاصی نیز وجود دارد». این تفاوتها نشان‌دهنده میزان و نوع سرمایه فرهنگی و اقتصادی موجود در آن میدان خاص است.

همان‌گونه که اشاره شد، انواع سرمایه نیز از مفاهیم اساسی پژوهش حاضر است. در بیش بورديو برخلاف مارکس که عامل تحلیل طبقه را زیربنای اقتصادی آن‌هم یک فضای ساختار و سازوکارهای درونی آن برای بازتولید شرایط مادی ضروری برای بقا می‌دانست، بورديو بر پایه چهار نوع سرمایه به تحلیل بین طبقات پردازد.

سرمایه اقتصادی

سرمایه اقتصادی آن نوع سرمایه است که بی‌درنگ و مستقیماً قابل تبدیل به پول است و شامل درآمد و بقیه انواع منابع مالی است و می‌توان آن را به شکل حقوق مالکیت نهادینه کرد. (توسلی و موسوی، ۲۰۰۵) سرمایه به معنای سرمایه اقتصادی و به‌عنوان مالکیت ثروتهای مادی یا مالی به دلیل تقابل بالقوه فقرا و ثروتمندان عنصر مهمی در تربیت اجتماعی و روابط اجتماعی است. (شویره و فونتین، ۲۰۰۶)

سرمایه فرهنگی

سرمایه فرهنگی مجموعه‌ای از ثروتهای نمادین است که از سویی به معلومات کسب‌شده‌ای برمی‌گردد که به شکل رغبت‌های پایدار ارگانیکسم حالت درونی شده به خود

1. Calhoun
2. Schuere and Fontaine

می‌گیرند و از دیگر سو، به صورت موفقیت‌های مادی، سرمایه به حالت عینیت یافته و میراث فرهنگی، به شکل اموال جلوه می‌کند و سرانجام سرمایه فرهنگی می‌تواند در جامعه به حالت نهادینه شده درآید و یا به صورت عناوین، مدارک تحصیلی، موفقیت در مسابقات ورودی گوناگون از جمله دانشگاه و غیره به استعداد فرد عینیت بخشد. (شویره و فونتن، ۲۰۰۶)

شکل‌های سرمایه فرهنگی که شامل سه گونه سرمایه فرهنگی عینیت یافته (نمایشگاه، موزه، کتابخانه، سالن کنسرت و غیره)، نهادینه شده (درک معیارهای هنری، زیرکی در گونه‌ها، دوره‌ها، قواعد بازی) و تنیده شده (نگاه فرهیخته، وقار و سلیقه و تمایل برای شناخت) متمایز هستند. (بورديو، ۲۰۱۱)

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از تعهدات و وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی (پیوندها و روابط اجتماعی) تشکیل می‌شود که تحت شرایطی خاص قابل تبدیل به سرمایه اقتصادی است و می‌تواند در قالب عنوان، منزلت، نسب و حسب اجتماعی نهادینه شود. همچنین بورديو و واکونت سرمایه اجتماعی را «مجموع منابع بالفعل و بالقوه‌ای تعریف کرده‌اند که نصیب فرد یا گروه آن‌هم به علت داشتن شبکه‌ای پایدار از روابط اجتماعی کم‌ویش نهادینه شده، می‌شود و نشئت گرفته از آشنایی دوسویه، معروف بودن و پذیرفته شدن است». (پیران، ۲۰۱۳)

سرمایه نمادین

این سرمایه به نوعی معنای آشکار و جوه دیگر سرمایه اندوزی است. زیرا به سرمایه اقتصادی قابل تبدیل است. نظم اجتماعی، سلسله مراتب آن، روابط سلطه‌ای که از آن ناشی می‌شوند، به نظر طرفین رابطه که خصمیتشان با همین ساختار متناسب است طبیعی و مسلم جلوه می‌کند. بنابراین سرمایه نمادین حاصل بازشناسی مشروعیت موضع کسی است که آن را در اختیار

دارد. پس تسلط آن کس بر دیگران به دلیل همین مالکیت محرز می‌شود؛ لذا سرمایه نمادین درعین حال به نگاه و برداشت دیگران بستگی پیدا می‌کند. (شویره و فونتن، ۲۰۰۶)

درواقع سه ابزار تفکر اصلی عادت‌واره، میدان و سرمایه در ارتباط تنگاتنگ با یکدیگر هستند. بدین ترتیب کنشها صرفاً نتیجه عادت‌واره فرد نبوده بلکه نتیجه رابطه بین عادت‌واره شخص با وضعیت فعلی اوست. بوردیو این رابطه را به صورت تلاقی دو واقعه ناهم‌زمان توصیف می‌کند. به بیان دیگر فضاهای اجتماعی و فیزیکی که در تصرف ماست (مانند عادت‌واره) حالتی ساخته شده دارند. زیرا رابطه بین ساختار اجتماعی و فیزیکی است که باعث ایجاد کنشها می‌شود.

میدان به عنوان عرصه‌ای که ما در آن زندگی می‌کنیم عادت‌واره را می‌سازد، درحالی که هم‌زمان عادت‌واره پس از شکل‌گیری، اساس درک عاملان اجتماعی از زندگی خود و از جمله میدان است: «این رابطه از یک طرف رابطه‌ای شرطی است: میدان عادت‌واره را ایجاد می‌کند. از طرف دیگر رابطه‌ای از جنس ادراک یا شناخت است. عادت‌واره موجب شکل‌گیری میدان به صورت جهانی معنادار می‌شود». (استونز، ۲۰۱۴)

بنا بر آنچه بیان شد، همبستگی نیرومندی میان موقعیتهای اجتماعی و طبع و قریحه عاملانی وجود دارد که این موقعیتهای را اشغال می‌کنند، یا به بیانی دیگر، خط سیرهایی که کنشگران را به تصدی این موقعیتهای سوق داده و خط سیر معمول، بخش جدایی‌ناپذیر نظام عوامل تشکیل‌دهنده طبقه است. همگونی و تجانس قریحه‌های مربوط به یک موقعیت ناشی از مکانیسمهایی است که افرادی را به سوی موقعیتهایی هدایت می‌کند که از قبل با آنها سازگار بوده‌اند و این انتخاب متقابل بر مبنای هم‌آهنگی بلافصل موقعیتهای، آرزوها و دستاوردها، پدید می‌آید و عاملان را به سمت تنظیم کردن آرزوهایشان با بختها یا امکانات عینی‌شان و کنار آمدن با شرایطشان و تبدیل شدن به چیزی که هستند و قناعت کردن به

1. Stones

چیزی که دارند، سوق می‌دهد. (بورديو، ۲۰۱۱)

بدین شیوه سازگاری و انطباق بین امیدها، آرزوها و اهداف فرد از یک طرف و موقعیت عینی او به دلیل جایگاهی که در نظم اجتماعی دارد از دیگر سو به وجود می‌آید. واقع‌گرایی درباره آینده به واسطه واقعیت‌های زمان حال ایجاد می‌شود. نگرش نسبت به آینده بستگی زیادی به آن ظرفیت‌های عینی دارد که بر مبنای منزلت اجتماعی و شرایط مادی موجودیت او برای هر فرد، رقم می‌خورد. اکثر طرح و برنامه‌های فردی هرگز چیزی غیر از جنبه‌ای از آرزوها و توقعات ذهنی نیست که به طبقه فرد مذکور پیوند خورده است.

بنابراین چیزی که در تمنای آن دست به تلاش می‌زنیم کم‌وبیش همان چیزی است که برای ما ممکن است. هر چه تعداد چیزهایی که ممکن هستند یا ممکن می‌شوند، بیش‌تر باشد و هر قدر گزینه‌های بیش‌تری در اختیار فرد یا پیش روی او قرار گیرد، انطباق میان آرزو و احتمال وقوع بیش‌تر می‌شود. هر چه فرد در سلسله‌مراتب اجتماعی منزلت و طبقه، بالاتر برود، دامنه اهدافی که به صورت واقع‌بینانه برای او قابل حصول هستند به نظر می‌رسد، فراخ‌تر می‌شود. حتی اگر به آهستگی و تدریجی تحقق یابد. (جنکینز، ۲۰۰۶)

بنا بر آنچه بیان شد پیوند محکمی بین طبقه فرد یا امکانات عینی و تمایلات افراد در جهان اجتماعی وجود دارد که این پیوند در کنشها و انتخابهای افراد به شکل بارزی نمایان می‌شود. نمونه‌های آن را می‌توان در سطح توقعات افراد براساس طبقات اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی مشاهده کرد. از دیگر سو رابطه بین سرمایه‌های افراد با عادت‌واره‌های شکل گرفته که در میدانهای اجتماعی کسب شده‌اند در تحقق‌پذیری خواسته‌ها و آرزوهای افراد قابل‌شناسایی است که نشان از ارتباط تنگاتنگ بین مفاهیم سه‌گانه پژوهش حاضر دارند و در نتایج پژوهش عیان است.

روش

در پژوهش حاضر برای دستیابی به آرزوها یا خواسته‌های ذهنی جوانان از روش کیفی اکتشافی استفاده شده است. پژوهش اکتشافی روشی است که پژوهشگر می‌تواند از طریق آن آشنایی کامل با حیطه‌ای از حیات اجتماعی به دست آورد که برای وی نامأنوس و ناشناخته است. همچنین پژوهش اکتشافی وسیله‌ای است برای پروراندن و دقیق‌تر ساختن مطالعه به شکلی که مسئله جهت‌گیری داده‌ها، روابط تحلیلی و تفسیرها از بطن زندگی تجربی تحت‌مطالعه برگرفته شوند و مبتنی بر آن باقی بمانند. (بلیکی، ۲۰۱۶) به بیانی دیگر «تحقیق کیفی عموماً به هر نوع تحقیقی اطلاق می‌شود که یافته‌های آن از طریق فرآیندهای آماری و با مقاصد کمی‌سازی به دست نیامده است. داده‌های این نوع تحقیق از طریق مشاهده، مصاحبه یا تعامل‌های شفاهی گردآوری شده و متمرکز بر معانی و تفسیرهای مشارکت‌کنندگان در آن است». (محمدپور، ۲۰۱۰) تکنیک موردنظر در این پژوهش، مصاحبه عمیق و نیمه ساخت‌یافته در میدان مورد مطالعه است. بر این اساس سعی بر این بوده است تا اطلاعات را از طریق مصاحبه‌های عمیق با مصاحبه‌شوندگان، جمع‌آوری کنیم زیرا به دنبال آن بودیم که نه از طریق پرسش‌نامه بلکه از طریق گفت‌وگو، به جهان ذهنی آنها دست یابیم.

ساختار نمونه‌گیری بر اساس سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی به دو طریق نمونه‌گیری غیراحتمالی و تولید پرسش از پاسخها (حرف حرف می‌آورد، با رسیدن به پرسش از پاسخ پاسخگو به پرسش اولیه و کلیدی. این شیوه به شکلی مضحک گلوله‌برفی خوانده شده است که ترجمه تحت‌اللفظی واژه Snowballing است). (پیران، ۲۰۱۶) و اتفافی (در دسترس) انجام گرفت. نمونه‌ها در مناطق شمال و جنوب شهر تهران با کسانی که از سرمایه فرهنگی و اقتصادی بالا و پایین برخوردار بودند گردآوری شد. نمونه‌های شمال شهر تهران در کتابخانه ملی ایران (نمونه‌گیری تولید پرسش از پاسخ) و نمونه‌های جنوب شهر در محدوده شهری

و خانی‌آباد (نمونه‌گیری اتفاقی) انتخاب شده‌اند. بدین منظور مصاحبه‌ها به صورت تدریجی تا اشباع داده‌ای در میادین موردنظر انجام گرفت، سپس مصاحبه‌ها پیاده‌سازی شده و کدگذاری داده‌ها به فرجام رسید و سپس از متون موردنظر استخراج و تحلیل شدند. در مجموع ۳۶ مصاحبه از جوانان در شمال و جنوب شهر تهران صورت گرفته است. از آنجاکه مقوله آرزوهای افراد در علوم اجتماعی به ندرت موردتحقیق قرار گرفته است، مصاحبه‌ها با رویکرد اکتشافی، سؤالات باز و با بهره‌گیری از گفته‌های پاسخگویان برای طرح پرسشهای بیشتر انجام شدند. در ابتدا سؤال اصلی آرزوها یا خواسته‌هایشان (نشانه‌ای از عادت‌واره) مورد پرسش قرار گرفت که با ابهاماتی مواجه شدیم و سپس برای تکمیل مصاحبه‌ها به منظور تحلیل بردیویی از آرزوهای افراد از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد آرزوهای شخصی (تحصیلی، شغلی، ازدواج)، مادی، بشردوستانه و آرزوهای کودکی و... خود را بیان کنند. انجام مصاحبه‌ها تا زمان جمع‌آوری اطلاعات موردنظر و مطلوب ادامه یافت تا اشباع نظری محقق شود و سپس، مصاحبه‌ها به صورت متن پیاده شدند. کدگذاری باز اطلاعات به صورت سطر به سطر، عبارت به عبارت، بند به بند در دو مرحله صورت پذیرفت. در مرحله اول، به واحدهای موردنظر کد داده شد تا سنگ بنای مقوله‌های عمده بعدی را تشکیل دهند. در مرحله بعد، از معنادارترین یا فراوان‌ترین کدهای مرحله اول برای غربال و تقلیل داده‌ها استفاده شده است. بدین شیوه در پایان، انبوه اطلاعات نهایی به تعداد بسیار کمتری مقوله عمده کاهش یافت. لازم به ذکر است که هدف از کدگذاریها صرفاً دسته‌بندی یافته‌ها و نظم‌بخشی به آنها بوده است.

یافته‌ها

آن‌گونه که از مصاحبه‌ها برداشت می‌شود مصاحبه‌شوندگان در بیان خواسته یا آرزوهایشان با توجه به میدانهایی که در آن زندگی می‌کنند و انواع سرمایه‌ای که از آن بهره دارند از یکدیگر متمایز می‌شوند، اما در بین دو گروه مورد مصاحبه (شمال و جنوب شهر)، وجوه مشترکی مثل سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی مشابه یا عادت‌واره‌ها و آرزوهای مشترک، نیز وجود دارند. در واقع این تشابهات نشان‌دهنده وجود برخی عادت‌واره‌های طبقاتی است که با وجود طبقاتی بودن منشأ و ماهیت، جنبه عام و فراطبقاتی به خود گرفته است. در آرزوهای افراد بر کنار از تعلق به چه طبقه‌ای تجلی یافته و موجب هم‌پیوندی و تشابه آنها شده است. بدین ترتیب به نکات ریزتری از یافته‌ها در ۷ مقوله گنجانده شد که ابتدا خلاصه‌ای از مشخصات کلی مصاحبه‌شوندگان براساس سه مشخصه جنس، سن و سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی در بین دو طبقه بالا و پایین در جدول زیر ذکر شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مشخصات مصاحبه‌شوندگان

ردیف	جنس	سن	سرمایه اقتصادی و فرهنگی بالا (تحصیلات، محل سکونت)
۱	مرد	۲۵	فوق لیسانس، ونک
۲	مرد	۲۹	دکترای هوش مصنوعی، شهرک غرب
۳	مرد	۳۰	دانشجوی دکترا معماری، پاسداران
۴	زن	۲۷	دندان‌پزشک، دزاشیب
۵	زن	۲۵	دانشجوی فوق لیسانس تغذیه، پاسداران
۶	زن	۲۶	مهندس برق، شهرک غرب
۷	زن	۲۶	فوق لیسانس نقاشی، ونک
۸	زن	۲۶	فوق لیسانس معماری، قطریه
۹	زن	۲۷	فوق لیسانس عکاسی، قطریه
۱۰	مرد	۲۱	دانشجوی مهندسی شیمی، قلهک
۱۱	زن	۳۰	فوق لیسانس جامعه‌شناسی، لواسان
۱۲	زن	۲۳	مهندس برق، شهرک غرب
۱۳	زن	۲۶	فوق لیسانس، پاسداران
۱۴	مرد	۲۷	دانشجوی دکترا متالورژی، الهیه
۱۵	زن	۲۸	فوق لیسانس عکاسی، قلهک
۱۶	زن	۲۹	فوق لیسانس مدیریت، مجیدیه
۱۷	مرد	۲۶	فوق لیسانس عمران، گیشا
۱۸	زن	۲۵	دانشجوی فوق لیسانس زیست‌شناسی، ونک

ردیف	جنس	سن	سرمایه اقتصادی و فرهنگی بالا (تحصیلات، محل سکونت)
۱۹	مرد	۳۰	لیسانس، خانی آباد
۲۰	مرد	۲۲	دانشجوی مهندسی عمران، شهری
۲۱	زن	۲۵	لیسانس حقوق، شهری
۲۲	مرد	۲۳	دانشجوی مدیریت، خانی آباد
۲۳	مرد	۲۱	دیپلم حسابداری، خانی آباد
۲۴	زن	۲۲	دیپلم، خانی آباد
۲۵	زن	۲۴	دانشجوی زبان، شهری
۲۶	زن	۲۶	لیسانس، شهری
۲۷	مرد	۲۱	دیپلم، شهری
۲۸	زن	۱۹	دیپلم، شهری
۲۹	زن	۲۱	دانشجو، شهری
۳۰	زن	۱۸	دیپلم، خانی آباد
۳۱	زن	۲۲	دیپلم، شهری
۳۲	مرد	۲۳	دانشجوی برق، خانی آباد
۳۳	مرد	۲۸	دیپلم، خانی آباد
۳۴	زن	۲۳	دیپلم، شهری
۳۵	مرد	۳۰	فوق دیپلم، کارمند، خانی آباد
۳۶	مرد	۱۹	دیپلم، شهری

الف- آرزوها یا خواسته‌های ذهنی مصاحبه‌شوندگان

بورديو مفهوم عادت‌واره را برای حل مسئله دوگانه فلسفی عینیت و ذهنیت ابداع کرده و با آن درصدد پیوند بین عینیت و ذهنیت است و از آن به‌عنوان «جسمانی شدن امر اجتماعی» یاد می‌کند. از این‌رو آرزوهای ذهنی به‌عنوان نشانه‌ای از عادت‌واره‌های افراد است که تحت تأثیر دنیای بیرونی قرار دارد و در این‌بین میدانها که در آن انواع سرمایه‌ها در جریان است روی آرزوهای افراد تأثیر می‌گذارند. به عبارت دیگر بنا به نظر بورديو «بین بختهای عینی و آرزوهای ذهنی هماهنگی وجود دارد». طبق یافته‌های تحقیق حاضر برای اثبات مفهوم آرزوها و خواسته‌های ذهنی و به تأثیر از بختهای عینی (میدانها و سرمایه‌ها) به نقل گفته‌های مصاحبه‌شوندگان به سؤال؛

وقتی به‌طور کلی به آیندتون فکر می‌کنید، سه خواسته یا آرزویی که برای آیندتون دارید چیه؟

- پی اچ دی مو بگیرم و بتونم اپلای بگیرم برای خارج از کشور و بتونم اونجا هیئت‌علمی بشم. یه زندگی خیلی راحت آروم داشته باشم. درآمد خیلی بالایی نیاز ندارم، فقط می‌خوام زندگی خوبی داشته باشم. بعدش ازدواج بکنم و بچه‌دار بشم. (مرد، ۲۶ سال، فوق‌لیسانس متالوژی، ونک)

- یکیش اینه که رئیس دانشگاه استنفورد شم، یکیش اینه که بعد از پنجاه‌سالگی یه مهدکودک خیلی بزرگ داشته باشم. من دوست دارم بعد از پنجاه‌سالگی یه کار خیلی پرمفعت اجتماعی بکنم. بچه‌ها رو خیلی دوست دارم یکی از کارهاست، سومیش اینه که دوست دارم حداقل پنجاه تا از کشورهای دنیا رو دیده باشم یعنی به این معنا که گشته باشم، نه اینکه برم دو روز اونجا کنفرانس بدمو پیام نه. (مرد، ۲۹ سال، دکترای هوش مصنوعی، شهرک غرب)

-به آیندم که فکر می‌کنم صد در صد جوانهای تو رده سنی ما آینده خاصی ندارند یه چیز تعریف شده که شما درستو می‌خونید تموم میشه میرید سربازی خدمت می‌کنید سر یه کار بخورونمیر میرید بعدش ازدواج می‌کنید یه ازدواج معمولی بعد بچه، یه مدت سرگرم متأهلی این پروسه طی میشه و بعدش هم مرگ. هدف اولی که دارم درسمو بخونم بعد که تموم شد دوست دارم جویری زندگی کنم که همه چی در حد معمولی باشه توی یه زندگی خوب و معمولی بهترین چیز واسم یه همسر خوبه. (مرد، ۲۳ سال، دانشجو عمران، خانی‌آباد)

-خواستہ اولم اینہ کہ یه مدرک خیلی خوب بگیرم خصوصاً تو این جامعه‌ای که ما داریم توش زندگی می‌کنیم من تا دکترا فکرشو کردم، هدف دیگم اینہ کہ یه ازدواج خیلی موفق‌ی داشته باشم و تربیت بچه‌های خوب. (زن، ۱۹ سال، دبیر، شهرری)

بر اساس مصاحبه‌های صورت گرفته از دو گروه طبقاتی که دارای سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی متفاوتی هستند نوع خواسته‌های ذهنی آنها از میدانهای (شرایط عینی) که در آن قرار دارند متأثر بوده است. به عبارت دیگر میدان طبقات عامل تعیین کننده در نوع آرزوهایشان دارد از آنجاکه افرادی که از سرمایه اقتصادی و فرهنگی بالاتری قرار داشتند نوع آرزوها و خواسته‌هایشان بلندپروازانه و دست‌یافتنی‌تر و در مقابل جوانان از میدان طبقاتی به نسبت پایین‌تر نوع آرزوها و خواسته‌هایشان واقع‌گرایانه و منطقی‌تر و با شرایط زندگی‌شان منطبق است.

بنابراین هرچند مصاحبه‌شوندگان در بیان سه خواسته یا آرزوهایشان با توجه به جنسیت، تحصیلات، رشته تحصیلی و انواع سرمایه از همدیگر متمایز بودند اما در میانشان کسانی که دارای سرمایه فرهنگی و اقتصادی مشترکی بودند عادت‌واره‌ها یا آرزوهای مشترکی داشتند و این نشان‌دهنده عادت‌واره‌های طبقاتی است که در آرزوهایشان نمود می‌یابد.

ایده‌های شاخصی که با تکرار از خلال مصاحبه‌های انجام‌شده در خصوص آرزوهای جوانان به‌دست‌آمده است به‌قرار زیر است:

- آرزوهای افراد از عادت‌واره‌های اولیه و ثانویه که در خانواده و محیط‌های آموزشی و گروه‌های همسالان و... فراگرفته، نشئت می‌گیرد.
- آرزوهای افراد بیشتر فردی است تا اجتماعی.
- گرچه ترتیب آرزوها در بین سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی متفاوت است. آرزوهای پسران به ترتیب تحصیل، شغل، ازدواج؛ در بین طبقات پایین شغل اهمیت بیشتری از تحصیل دارد اما در طبقات بالای فرهنگی، اهمیت تحصیل پررنگ‌تر است.
- آرزوهای دختران به ترتیب تحصیل، ازدواج و زندگی آرام و درنهایت شغل خوب است
- جوانانی که از تحصیلات بالاتری برخوردار هستند و سرمایه اقتصادی متوسط رو به بالا دارند آرزوی ادامه تحصیل در بهترین دانشگاه‌های خارجی را داشته‌اند. گرچه در زمینه تحقق آرزوها مانند همه طبقات نوعی سردرگمی و محال‌اندیشی وجود دارد.

در مصاحبه‌های مقدماتی در خصوص آرزوهای افراد با فقدان آرزو در بین آنان مواجه شدیم و برای اینکه به صورتی عمیق‌تر مسئله واکاوی شود، به سراغ تحقیقات پیشین در رابطه با انواع آرزوها که توسط روانشناسان انجام‌شده است و به آرزوهای مادی، شخصی، بشردوستانه و... دسته‌بندی شده است، رفتیم. از این‌رو در مصاحبه‌های تکمیلی نگارنده را بر این داشت سؤالاتی گسترده مطرح کند تا دنیای ذهنی افراد که متأثر از میدانها و انواع سرمایه است؛ بهتر نمایان شود. در این راستا از مصاحبه‌شوندگان آرزوهای شخصی (تحصیلات، شغل و ازدواج)، آرزوهای مادی، آرزوهای بشردوستانه، آرزوهای کودکی، تأثیر میدان بر آرزوها مورد پرسش قرار گرفت و در این مرحله، پاسخها حکایت از وجود آرزوها داشت، به‌عبارت‌دیگر دسته‌بندی ارائه‌شده، ذهن آنها را فعال کرده و دیگر به فقدان آرزو اذعان نداشتند.

ب- آرزوهای شخصی جوانان با سرمایه فرهنگی متفاوت

آرزوهای افراد منشأ طبقاتی دارد؛ این مقوله به روشنی در گفته‌های مصاحبه‌شوندگان نمایان است. کسانی که سرمایه فرهنگی و اقتصادی بالاتری دارند، سطح آرزوهایشان بلندپروازانه‌تر است. شاید از نگاه طبقه پایین این آرزوها هیچ‌وقت مجال ظهور نمی‌یابند. به عبارتی آرزوهایی محال یا دست‌نیافتنی به آنان تعلق دارد. اما برای طبقه بالاتر این آرزوها دست‌یافتنی و نزدیک‌اند. دو نوع مجموعه ذهنی^۱ که کاملاً طبقاتی است دو نوع آرایش ذهنی و فکری. از طرف دیگر دوره اجتماعی شدن افراد روی آرزوهایشان تأثیر مستقیم می‌گذارد. به عبارتی شکل‌گیری آرزوها در درون خانواده شروع می‌شود و سپس در مدرسه و دانشگاه یا محله و جامعه کامل می‌شود. این روند طبیعی در ایران دچار اختلال جدی است یعنی به علت شرایط خاص کشور چنین کارکردهایی در نهادهای گوناگون رسمی و غیررسمی به حاشیه رانده شده و ارزیابی و تدوین دستورالعمل و اجرای آن تعلیق به محال شده. طبق یافته‌های تحقیق؛ بیش‌تر مصاحبه‌ها در میدان طبقات با سرمایه اقتصادی و فرهنگی بالا در بیان رابطه با آرزوهای شخصی خود بیان داشته‌اند که قصد ادامه تحصیل تا مقاطع بالای تحصیلی در خارج از ایران را دارند و از نظر شغلی به دنبال مشاغلی همچون استادی دانشگاه یا شغل غیردولتی (خصوصی) و مستقل بودند و همچنین خواسته دیگری که اکثریت پاسخگویان به آن اشاره کردند، زندگی زناشویی با عشق واقعی بود. یکی از مصاحبه‌شوندگان در شمال شهر آرزوها و خواسته‌های شخصی خود را چنین بیان نمودند.

- من خدا رو شکر آرزوم همین بود که تا دکترا برم و آرزوی تحصیلی اگه تا فوق دکترا تو ایران باشه دوست دارم. اگر نه به دوره‌ای برای پست دکترا خارج از ایران باشه و قبول کنند مدرک ایرانو و اگر نه به دوره‌ای برای ادامه میرم. حالا پاريسو انتخاب کردم حالا ببینم چون اونجا از نظر رشته من خوبه و به سفرم رفته بودم به

1. Mind set

نظرم خوشم اومد فقط برای یه دوره شش ماهه بیشتر نه.

کارم برای خودم باشه برای هیچکی کار نکنم هیچ وقت دوست ندارم برای کسی کار کنم. استاد دانشگاه فرق میکنه چون وقت تقریباً واسه خودته اصلاً از کاری که بخواد منو محدود بکنه خوشم نمیداد بگه به من صبح بیا تا پنج بعدظهر وظیفه داری که باشی انسانو آزادم من وظیفه نمی‌خوام داشته باشم برای یکی کاری انشاءالله اگه خدا کمک کنه فقط برای خودم کار کنم دفتر و دارم راه می‌اندازم بتونم برای خودم کار کنم. (مرد، ۳۰ سال، دانشجوی دکتری معماری، ساکن پاسداران)

یافته‌های تحقیق در بین میدان طبقات با سرمایه اقتصادی و فرهنگی پایین‌تر در جنوب شهر حکایت از آن دارد که خواسته‌های ذهنی این افراد نیز متأثر از عادت‌واره‌ها و میدانهایی است که در آن جای گرفته‌اند و همچنین آرزوها یا خواسته‌هایشان مبتنی بر شرایط طبقاتی‌شان و از نوع متفاوتی با طبقات بالا برخوردارند یکی از مصاحبه‌شوندگان در جنوب شهر آرزوهای شخصی خود را چنین بیان می‌کند:

- ما چون تو ایران زندگی می‌کنیم هر چی بیشتر درس بخونید بیشتر از زندگیت عقب می‌افتی این یه واقعیه من اگر این همه پولی که دادم برای دانشگاه آزاد این پول و سرمایه می‌کردم تو یه کاری می‌زدم مطمئناً خیلی از آلام موفق‌تر بودم هم زمانمو گذاشتم هم جونیمو پاش گذاشتم هم درس نخوندیم. عملاً حالا اگه آرزوهای تحصیلیمو بخوام برات بگم کارشناسیمو بگیرم خودمو بکشم بکشم کارشناسی ارشدمو بگیرم ارشد رشته ما تو ایران خیلی پر هزینه هست اگه تو خارج بخونی خیلی مقرون به صرفه هست تا اینکه بخوای ارشد تو تو ایران بخونی.

صد درصد دوست دارم تو رشته خودم باشه شغلی رو که انتخاب می‌کنم دوست دارم به کار دولتی باشه کنارشم به کار آزاد باشه دلیل خاص خودمم دارم با توجه به

وضعیت اقتصاد مملکت ما کار دولتی آگه داشته باشی هیچ وقت شکست نمی خوری چون میدونی به مبلغی میاد تو حسابت و آگه کار آزاد به موقع ضربه بخوره فلج نمیشی به اون به امید می هست. و دوست دارم بعد درسم ازدواج کنم. (مرد، ۲۳ ساله، دانشجو برق، ساکن خانی آباد)

یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده فاصله ایست که بین دو طبقه با سرمایه اقتصادی و فرهنگی متفاوت وجود دارد؛ جوانان طبقه بالا اکثریت قریب به اتفاق شغلی که دوست داشتند استاد دانشگاه و کارهای غیردولتی بود و از نظر تحصیلی به دکترا و فوق دکترا فکر می‌کردند. اما جوانان طبقه پایین لیسانس و حداکثر به فوق‌لیسانس راضی‌اند و آرزو دارند که کار دولتی داشته باشند. به دلیل اینکه از نظر آنها کار دولتی امنیت شغلی دارد به عبارتی فرار از انجام منظم کار، در این طبقات مشهود است. از نظر زندگی متأهلی این جوانان (هر دو طبقه بالا و پایین) به دنبال یک زندگی آرام و با عشق واقعی هستند که نشان از واکنش به شرایط فعلی در جامعه است که این خواسته به آرزو برای جوانان تبدیل شده است. به عبارتی آرزویشان در اینجا نزدیک به هم است و بیشتر دوست داشتند با کسی از هم‌طبقه و هم‌فکر خودشان ازدواج کنند.

ج- آرزوهای مادی جوانان با سرمایه اقتصادی بالا و پایین

آرزوهای مادی افراد با توجه به سرمایه اقتصادی و فرهنگی و جنسیت متمایز می‌شوند. به عبارتی پسرانی که تحصیلات دکتری و فوق‌لیسانس داشته‌اند و از سرمایه اقتصادی مناسبی برخوردار بودند آرزوهایشان ترکیبی از آرزوهای مادی و فرامادی بود. اکثریت این طیف آرزوهای تحصیلی و مادی بلندپروازانه‌ای داشتند. ولی دخترانی که در موقعیت مشابهی قرار داشتند، آرزوهایشان بیشتر فرا مادی بود. از دیگر سو پسران و دختران در میدان طبقات پایین‌تر سطح توقعات مادی‌شان پایین و عمدتاً مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که سطح

آرزوهای مادی‌شان به اندازه توانایی مالیشان است و آرزوهایی ندارند که امکان رسیدن به آن وجود ندارد و به بیان دیگر در دنیای واقعی زندگی می‌کنند. آنان بلندپروازیهای طبقات متوسط و بالا را ندارند. مخصوصاً میدان طبقات متوسط رو به بالایی که از سرمایه فرهنگی بالاتری برخوردار هستند، بلندپروازیهای فراتر از طبقه اقتصادی خود دارند. امیرعلی ۲۵ ساله با سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی بالا در شمال شهر و هادی ۲۲ ساله با سرمایه اقتصادی متوسط رو به پایین و سرمایه فرهنگی پایین در جنوب شهر آرزوهای مادی خود را این‌گونه بیان می‌کنند:

-نمی‌دونم حالا خواسته میشه یا نه دوست دارم تا ده سال دیگه بتونم ۵ میلیارد تومان پس‌انداز داشته باشم یعنی با این پس‌اندازم بتونم یه سفر کل دنیا رو بگردم. یکی از خواسته‌های دیگه من یکی از اهداف مادی من ماشینه ماشین خیلی خوب یعنی اگه پس‌انداز بکنم دوست دارم پولم هی بیشتر و بیشتر بشه ماشین نخرم اگه هم بخرم یه ماشین خیلی خوب بخرم از خونه، خونه هم دوست دارم یه جای خیلی آروم مثلاً اگر بشه تو فلوریدا مثلاً جایی که هم آرومه هم هواش خوبه مثلاً اینها جزء اهدافم می‌خوام و بهش می‌رسم کمتر شاید آرزو باشه یه خونه مثلاً یه طبقه یه باغ جلوش باشه به پرنده و حیوانات خیلی علاقه دارم یه باغی جلوش باشه پرنده نگه دارم این مثلاً خونه رویاییمه. (مرد، ۲۵ سال، فوق‌لیسانس، ساکن ونک)

-پول زیاد نمی‌خوام در حد یه پرشیا اتومات، یه خونه صد متری تو شهر ری، یه حقوق ماهیانه نزدیک سه تومان. (مرد، ۲۲ ساله، دیپلم، ساکن شهرری)

د- آرزوهای بشردوستانه جوانان شمال و جنوب شهر

آرزوهای بشردوستانه آرزوهای است در جهت کمک به هم‌نوع و سایر موجودات. به عبارت دیگر کمک‌هایی دیگرخواهانه به حساب می‌آیند. از این‌رو از جوانان شمال و جنوب

تهران آرزوی کمک به دیگران پرسیده شد. پاسخها نشان داد پنداشت افراد از آرزوهای بشردوستانه به دو صورت مطرح شده است. در نوع اول عمل‌گرایانه (پراگماتیسمی) یعنی در آینده به فکر یک کار اساسی برای کمک به مردم هستند. نوع دیگر ذهن‌گرایانه و تنها در حد یک خواسته قلبی و ذهنی. از طرف دیگر سطح آرزوهای بشردوستانه نیز عمدتاً در بین افراد با موقعیتهای مختلف طبقاتی متمایز است. کسانی که از سرمایه فرهنگی و اقتصادی بالایی برخوردارند آرزوهای بشردوستانه عمل‌گرایانه داشتند. ولی نیمی از کسانی که از سرمایه اقتصادی و فرهنگی پایین‌تری برخوردار بودند، آرزوهای بیشتر قلبی و ذهنی داشتند و در مورد برخی دیگر آرزوها به شدت خودخواهانه بود. لذا این نتایج به وضوح نشان می‌دهد که شرایط زندگی افراد روی کمک به دیگران و یا حتی آرزو برای دیگران تأثیر مستقیم می‌گذارد. برای نمونه دو نفر از مصاحبه‌شوندگان آرزوهای بشردوستانه خود را این‌گونه بیان می‌کنند:

- من یکی از چیزهایی که دوست دارم اینکه عضو فعال یونیسیف بشم و من همیشه فکر می‌کنم که آدمها مردم خیلی احمق‌اند که خیلی ساده هست. ما اگه یک میلیون آدم داشته باشیم تو دنیا که اگه دستشون به دهنشون برسه اینها هر کدوم ماهی هزار تومان یعنی اگه ماهی یک دلار بذارند بیرون میشه ماهی ۱۲ میلیارد دلار با ۱۲ میلیارد دلار چه کارها که نمیشه کرد خیلیها! ماهی هزار دلار. به چیزی که من دوست دارم، پول داشته باشم اینه که نوبل که هست، جایزه گذاشته میدونی؟ که سرمایه‌گذاری میکنه سودشو بعد میده به یه ارگانی که مثلاً دوست دارم که همچین کاری بکنم بعد سودشو بدم به دانشجویهای دکتری که تو دنیا هستند. به قول خودت تحقیقات بشردوستانه می‌کنند گرنه بدم. (مرد، ۲۹ سال، دکترا، ساکن شهرک غرب)

- برای مردم زیاد آرزویی ندارم بیشتر دوست دارم برای پدر و مادرم خدمت کنم. واقعا بیشتر از توانشون برام زحمت کشیدن. (زن، ۱۹ ساله، دیپلم، ساکن شهرری)

ه- آرزوهای کودکی (تغییرات در عادت‌واره اولیه و ثانویه)

آرزوهای کودکی که نشان از عادت‌واره‌های آنان است با رشد و شکوفایی افراد و وارد شدن به محیط‌های اجتماعی همچون مدرسه و دانشگاه، با تغییرات اساسی روبرو می‌شود. به دیگر سخن در دوران کودکی بیشتر عادت‌واره‌های اولیه در درون خانواده شکل می‌گیرد و بیشتر خانواده‌های با سرمایه فرهنگی بالاتر از فرزندان‌شان توقع دکتر یا مهندس را دارند و در محیط مدرسه نیز این جامعه‌پذیری تکرار می‌شود. در این پژوهش بسیاری از مصاحبه‌شونده‌ها به این موضوع اشاره نمودند که آرزوی خلبانی یا دکتر شدن را داشتند. برخی به آرزوی‌شان رسیده‌اند اما برخی دیگر هنوز آرزوی رسیدن به این خواسته‌هاشان را در ذهن دارند. برخی نیز آرزوهایشان کاملاً تغییر کرده است. مصاحبه‌شوندگان آرزوهای کودکی خود را بدین شکل بیان می‌کنند:

- آرزوی دوره کودکی فکر می‌کردم فضانورد بشم الان اونها یه سطح اومدن پایین‌تر. می‌خوام ستاره‌شناس بشم زیست‌شناسی و پژوهشگر و دوست داشتم خیلی آدم خوبی بشم. (زن، ۲۴ سال، دانشجوی فوق‌لیسانس، ساکن ونک)

- بچه که بودم خلبان دوست داشتم بشم الان دوست ندارم چون زیاد می‌افتند و یکی دیگه اینکه دوست داشتم شاگرد راننده اتوبوس بشم که بعد از پنجم ابتدایی اونم کنسل شد. (مرد، ۲۵ سال، دانشجوی فوق‌لیسانس، ساکن شهرک غرب)

- از کودکی همیشه دوست داشتم دکتر بشم اما نشدم ولی شرایطی برام پیش اومد رفتم مطب آمپول‌زنی رو یاد گرفتم بعد به خودم گفتم حداقل اون نشد یکم نزدیک به دکتری شد باز یکم خوشحال شدم. (زن، ۲۳ سال، دیپلم، ساکن خانی‌آباد)

- همیشه همیشه دوست داشتم دکتر شم و کارهای هیجان‌بخش خیلی دوست داشتم و همیشه دوست داشتم یه دوچرخه داشته باشم بابام برام نخريد ولی بااین حال من

دوچرخه‌سواری یاد گرفتم ورزشهای رزمی رفتم همین دیگه کارهای هیجان‌بخش خیلی دوست داشتم دوست داشتم تو آتش‌نشانی کار کنم صخره‌نورد بشم کوه‌نورد بشم این چیزها رو خیلی دوست داشتم از بچگی آلانم خیلی دوست دارم. (زن، ۲۴ سال، لیسانس، ساکن شهری)

نگارنده با مقایسه زندگی امروز مصاحبه‌شونده‌ها و گذشته‌شان که با پرسش از آرزوهای دوران کودکی‌شان به دست آمد به این نتیجه رسید که آرزوها در طی مسیر اجتماعی شدن دچار تغییرات اساسی می‌شوند. به عبارتی این نظر بورديو که ساختار عادت‌واره ثابت نیست و مدام در حال تحول است، تأیید می‌شود.

و- تأثیر میدانها در آرزوها (عملکرد میدان)

سخن از تأثیرات متقابل میدان و عادت‌واره و تأثیر عمیق‌تر میدان طبقات، سیاست، آموزش بر عادت‌واره که ساختمان ذهنی افراد (آرزو به‌عنوان یکی از مصادیق عادت‌واره) را متأثر می‌کند. میدان و عادت‌واره دارای رابطه متقابل اند که در این بین، میدان تأثیرات عمیق‌تری روی عادت‌واره افراد دارد. لذا از مصاحبه‌شوندگان درباره اینکه چه چیزی بیشترین تأثیر را روی آرزوهای آنها گذاشته، پرسش شده است و عوامل تأثیرگذار از دیدگاه مصاحبه‌شونده که مکرراً اشاره شد عبارت‌اند از خانواده، شرایط جامعه که شامل دانشگاه، اساتید، حکومت و نظام قدرت و... می‌شود. اما بیشتر از همه شرایط خانوادگی و دانشگاه است که تأثیرگذار روی آرزوها دارد؛ به‌عبارت‌دیگر دانشگاه سقف آرزوهای افراد را بالاتر برده و شرایط موجود ایران بر روی آرزوهایشان تأثیرگذار بوده است. در ادامه بخشی از مصاحبه زهرا (فوق‌لیسانس مدیریت، ۲۸ سال، ساکن مجیدیه)، پیام (فوق‌لیسانس شیمی، ۲۲ سال، ساکن قلهک) آورده می‌شود.

-شاید خانوادم بوده به غیر از پدر و مادر خودم عمه‌هام خاله‌م دایم تحصیلات فوق

عالیه دارند و همشون این طوریند و ناخودآگاه باهاشون صحبت می‌کردی روی طرز فکرم خیلی تأثیر گذاشته و اینکه تو خونمون همیشه پره کتاب بوده و همیشه کتاب دم دستم بوده و اصلا شاید یه چیزهایی که نمی‌دونم خوبه یا بد همیشه ارزش گذاریش کرد. من اصلا بدون کتاب نمی‌تونم زندگی کنم یعنی هر چی هم باشه تو مسیر کتابه اگه مثلا هدفی هم دارم تو مسیره کتابه اگه انتخاب خانوادگی و شخصی و ازدواجم باشه تو مسیر کتابه خلاف این چیزها باشه کسی رو انتخاب نمی‌کنم احساس می‌کنم هفت سال اول زندگی من یا ده سال اول زندگییم خیلی چیز تأثیرگذاری بوده یعنی این قدری که شعارها و حرفهایی که تو خونواده بود روم تأثیر گذاشته حالا من هر کاری بکنم اون ده‌ساله جمع نمیشه (زن، ۲۸ سال، فوق‌لیسانس، ساکن مجیدیه)

- مسلمه من جایی که به دنیا اومده ام کشوری که به دنیا اومده ام پدر و مادری که من داشتم به جنبه‌های مثبتی داشته پدر و مادرم تحصیل کرده بودند. آکادمیک بودند باعث شده من پیام بالا. شاید عجیب باشه من از بچگی تا الان که بزرگ شدم دنیام زیاد برام فرقی نکرد دنیایی که من از بچگی داشتم تا بزرگ شدم همونه سلاقیم همونه آرزو هام تغییری نکرده فقط تحصیلاتم بالاتر رفته (مرد، ۲۱ سال، لیسانس، ساکن قلهک)

ز- آرزوهای مشترک طبقاتی

آرزوهای مشترک طبقاتی در مصاحبه بین جوانان با سرمایه فرهنگی تقریباً برابر، تکرار مشهودی داشته است؛ سفر کردن به دور دنیا به‌ویژه در بین کسانی که از سرمایه فرهنگی و اقتصادی متوسط رو به بالا برخوردارند یکی از خواسته‌های مشترک است. و خواسته مشترک دیگر ادامه تحصیل در خارج از ایران اعلام شده است؛ به عبارتی اکثر جوانان طبقه متوسط با سرمایه فرهنگی بالا، آرزوی مهاجرت از ایران را دارند. شرایط ایران را مساعد برای زندگی نمی‌دانند حال آنکه در گذشته تنها قشر نخبه به مهاجرت می‌اندیشید. اما در حال حاضر

جوانان طبقه متوسط تنها راه موفقیت خود را در خارج می‌بینند. به عبارتی راههای رسیدن به خواسته‌هایشان را در ایران تیره‌وتار تلقی می‌کنند و در نتیجه تنها راه رسیدن را در مهاجرت می‌بینند از دیگر سو این فرار از شرایط بدون توجه به آثار آن تبعات جبران‌ناپذیری در سطوح شخصی و اجتماعی و سیاسی و اقتصادی برای فرد و جامعه ایجاد می‌کند. چند نمونه آرزوهای مشترک طبقاتی مصاحبه‌شوندگان به شرح زیر است.

- برای ادامه تحصیل دوست دارم بورس بگیرم از یه دانشگاه خوب دکترا بگیرم. و بتونم توی یه دانشگاهی تدریس کنم (زن، ۲۵ سال، فوق‌لیسانس، ساکن پاسداران).

- تحصیلا تموم کامل کنم کامل کامل یعنی دکترا و پست داکمو بگیرم از یه دانشگاه خوب تو خارج و دوست دارم استاد دانشگاه بشم شغل محبوب من استاد دانشگاهست. (مرد، ۲۶ سال، فوق‌لیسانس، ساکن الهیه)

- یه آرزوی دیگه ای که دارم دوس دارم همه جای دنیا رو بگردم یعنی تو ده سال آینده حتما باید به اینجا برسم این خیلی آرزوی مهمیه برام. (زن، ۲۶ سال، فوق‌لیسانس نقاشی، ساکن ونک).

- دوست دارم حداقل جاهایی که یک بار ارزش دیدن داره برم جاهای تاریخی و فرهنگی مثلا یونان و ایتالیا و مصر و ... (زن، ۲۸ سال، دندان‌پزشک، ساکن درازشیب)
بر اساس یافته‌های تحقیق آرزوهای مشترک طبقاتی در بین جوانان با سرمایه اقتصادی و فرهنگی تقریبا برابر حکایت از تشابهات قابل توجهی دارد که این متأثر از شرایط ساختارهای درونی و بیرونی جامعه دارد که از جمله ساختارهای درونی میدانهای مشترک طبقاتی است که آرزوهای مشترک را شکل می‌دهد و از ساختارهای بیرونی وجود شبکه‌ها و رسانه‌هاست که تأثیرگذار بر اذهان افراد است.

بحث

آرزوها نشانه‌ای از عادت‌واره‌های افراد هستند که در سیر اجتماعی شدن کسب می‌شوند و سپس ساخت‌یافته میدانهای اجتماعی‌اند، به عبارت دیگر آرزوهای افراد بر اساس فلسفه رابطه‌ای بورديو، رابطه بین میدان و عادت‌واره، شکل می‌گیرند و در این رابطه میدان تأثیر عمیق‌تری روی عادت‌واره افراد که مصداقش آرزوست، می‌گذارد. به عبارت دیگر بین بختهای عینی و آرزوهای ذهنی هماهنگی وجود دارد و این همان سازگاری بین انواع سرمایه با آرزوهای افراد است. در بررسی شرایط ایران گرچه برداشت اولیه این رابطه قابل‌ردیابی است اما در پس آن نوعی گنجی و نوعی فقدان ارزیابی آرزو از نظر محقق وجود دارد.

افراد با توجه به سرمایه‌هایی که از آنها برخوردارند، آرزوهایشان با یکدیگر متفاوت است. بر این اساس آرزوهای دست‌یافتنی یک طبقه خاص، برای طبقه دیگر دست‌نیافتنی و محال به نظر می‌آید و این نشان‌دهنده طبقاتی بودن آرزوهاست. همان‌طور که پیش‌تر گفته شد بورديو نیز در جمله‌ای کلیدی به این مسئله اشاره دارد: نوعی سازگاری و انطباق بین امیدها، آرزوها و اهداف فرد از یک‌طرف و از دیگر سو موقعیت عینی متکی به جایگاهی که در نظم اجتماعی وجود دارد. بورديو به رابطه میدان و عادت‌واره و به تأثیراتی که این دو بر جای می‌گذارند و همچنین به منابع یا همان سرمایه‌ها و اثر آنها بر روی آرزوهای ذهنی پرداخته است. نتایج این پژوهش بر اساس سه‌گانه مؤثر میدان، عادت‌واره و سرمایه به‌دست‌آمده است و به‌ویژه تحلیل یافته‌ها، کاملاً با نظریه بورديو هماهنگی نشان می‌دهد و آن را تأیید می‌کند. با تأیید این نکته یعنی انطباق نظر بورديو در شرایط میدانی جامعه ایران می‌تواند به طرح این پرسش منجر شود که جامعه ایران به‌نوعی دارای بعد ذهنی جهانی گردیده است بدیهی است تأیید این پرسش نیازمند بررسیهای بیشتری است. اما به‌هر حال نکته‌ای بس مهم است.

پژوهش حاضر جوانان را به‌عنوان یکی از گروه‌های سنی که در شرایط فعلی ایران، درصد بالایی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، مورد مطالعه قرار داده است. آرزوها و اهداف جوانان در بین طبقات مختلف با توجه به عادت‌واره طبقاتی و بسته به اینکه در چه میدانی فعالیت می‌کنند، متفاوت است.

منطبق بر یافته‌های پژوهش، چنین به نظر می‌رسد که بیشتر افرادی که با آنها در شمال و جنوب تهران مصاحبه شده است، با توجه به انواع سرمایه آرزوهایشان با یکدیگر متمایز است. جوانهایی که ساکن شمال تهران بوده و از سرمایه تحصیلی و فرهنگی بالاتری برخوردار بودند و همچنین از نظر سرمایه اقتصادی نیز در وضعیت نسبتاً بالایی قرار داشتند، آرزوهای ذهنی خاصی را تکرار کرده‌اند آن آرزوها عبارت‌اند از: دکترا گرفتن از دانشگاه‌های معتبر دنیا، هیئت علمی شدن در خارج از ایران، مسافرت کردن دور دنیا، وجود مفید و ارزشمندی برای دنیا بودن و زندگی آرام با عشق واقعی و... است. به عبارتی آرزوهایشان از عادت‌واره‌هایی که برایشان درونی شده نشئت گرفته است و اکثریت این افراد، زندگی هدفمندی برای خویش ترسیم می‌کنند. ولی متأسفانه آن را در خارج از ایران جستجو می‌کنند. در مقابل آرزوهای جوانان جنوب شهر با سرمایه فرهنگی اغلب متوسط یا کمتر، گرفتن یک مدرک خوب، ازدواج موفق و تربیت بچه‌های خوب، خوشبختی و... بوده است؛ این افراد برای زندگی‌شان مانند طبقات شمال شهر برنامه‌ریزی دقیقی نداشتند و اغلب آرزوهایشان واقع‌بینانه مبتنی برای شرایط فعلی زندگی‌شان است.

از سوی دیگر همان‌گونه که پیشتر یاد شد، دسته‌بندی آرزوهای جوانان بر طبق مطالعات قبلی صورت گرفت، آرزوها به چهار دسته آرزوهای شخصی، مادی، بشردوستانه و کودکی تقسیم شد. جالب آنکه در پژوهش حاضر نیز نتایج مشابهی به دست آمد، به نحوی که بین بختهای عینی و آرزوهای ذهنی ارتباط وجود دارد و تفاوت اساسی بین طبقات وجود داشت که بدین قرارند. که طبقات شمال شهر در دست‌یابی به اهداف خود بسیار مطمئن بودند،

درحالی‌که جوانان طبقات جنوب شهر در دستیابی به اهداف خود با اطمینان و قاطعیت چندانی صحبت نمی‌کردند.

شایان‌ذکر است که یکی از آرزوهایی که در بین طبقات مختلف، به یکدیگر شباهت داشته و در بین اکثر مصاحبه‌شوندگان تکرار شده است، آرزوی ادامه تحصیل در خارج از ایران و در بهترین دانشگاه‌های خارجی است؛ خصوصاً این هدف یک آرزوی مشترک بین گروهی از افراد با سرمایه تحصیلی بالا بود که به دلیل هدفمندی و برنامه‌ریزی منظمی که دارند، میزان امیدواری‌شان به زندگی بسیار بالاتر است.

ساختار نظام آموزشی ایران، به‌رغم فقدان امکانات لازم و کافی برای زندگی و کار متناسب با تحصیلات در بستر جامعه پس از فراغت از تحصیلات دانشگاهی، بسیار امیدوارکننده است و با اهمیت زیادی که برای تحصیلات عالی و سواد قائل است، این ارزش را در جامعه القا می‌کند که تنها راه رسیدن به موفقیت، از طریق تحصیل فراهم می‌شود. به عبارتی جوانان پس از خروج از دانشگاه، داروندار خود را مدیون تحصیل می‌دانند و برای برآورده شدن همه آمال و آرزوهای خویش، به سرمایه تحصیلی خود چشم امید دوخته‌اند.

برخی از مصاحبه‌شوندگان اذعان می‌کردند که ساختارهای آموزشی جامعه ایران، افراد را تشویق به دریافت مدارک بالاتر کرده و برای رسیدن به موقعیت بالای تحصیلی سوق داده است. اما در عمل، خیل عظیمی از این تحصیل‌کردگان پس از گرفتن مدارک بالاتر، با ناامیدی و یأس ناشی از شکست در بازار کار مواجه می‌شوند؛ لذا بسیاری از این جوانان برای رسیدن به موقعیت شغلی و زندگی بهتر، رؤیای رفتن از ایران را در سر می‌پروراندند و بدین ترتیب نوعی روحیه امید و خوش‌بینی نسبت به آینده در جامعه‌ای غیر از جامعه ایران، در برابر ناامیدی ناشی از شکست در بازار کار داخلی، بر گروه سنی جوان ایران سایه انداخته است. به‌عبارت‌دیگر موضوع مهاجرت و تحصیل، کار و زندگی در خارج از ایران، به یک رؤیا برای بسیاری از جوانان در بین طبقات مختلف تبدیل شده است.

همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مصاحبه‌شوندگان متعلق به طبقات پایین‌تر جامعه، به‌ضرورت خود را با شرایط فعلی جامعه منطبق کرده و تا حدود زیادی از کمبود امکانات در آن چشم‌پوشی می‌کنند. اما در حقیقت این چشم‌پوشیها و سازش با شرایط جامعه، به‌نوعی منجر به عقیم ماندن دیالکتیک آرزوها و اهداف با شرایط فعلی‌شان شده است. همان‌طور که بوردیو بیان می‌کند که این افراد «آرزوهای خود را با بختهای خودتنظیم کرده‌اند و حکمی که درباره خویش صادر می‌کنند، همان حکمی را بازتولید می‌کند که اقتصاد درباره آنها صادر کرده است». اما از سوی دیگر، در میان بسیاری از جوانان طبقه متوسط تحصیل‌کرده، اراده‌گرایی قدرتمندی مشاهده می‌شود و این گروه اغلب در پی دستیابی مصرانه به هدف مهاجرت خود هستند؛ و به نظر می‌رسد موج مهاجرت جوانان با تحصیلات عالیه روزبه‌روز فزون‌تر می‌شود و این نشان از ضعفهای ساختاری در جامعه ایران دارد که نمی‌تواند جوانان خود را جذب خود کند.

جامعه ایران به سبب شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خاصی که دارد، قادر به فراهم کردن شرایط مساعد برای گروه سنی جوانان که اتفاقاً بیش‌ترین سهم از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، نبوده و در شرایطی که بازار کار قادر به جذب این تحصیل‌کردگان، بر اساس شایستگی و تواناییهایشان نیست، به انضمام مسائلی همچون رواج مدرک‌گرایی و باز بودن درهای دانشگاهها بدون در نظر گرفتن آتیه دانشجویان، موجب بروز یأس و ناامیدی مفرط در بین جوانان شده است. در برخی از مصاحبه‌ها آمده است که «وقتی طرح و موضوع پایان‌نامه‌شان را رسماً مورد تمسخر قرار می‌دهند، درحالی‌که آن‌طرف مرزها برای همین موضوع ارزش و بهای قابل‌توجهی قائل‌اند» واضح است که دیگر انگیزه‌ای برای حضور و ادامه فعالیت ایشان در جامعه ایران باقی نخواهد ماند.

اکثریت طیف مصاحبه‌شوندگانی که دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و دکترا بودند، اعتقاد داشتند که در جامعه ایران امکانات کافی برای دستیابی به اهداف و رؤیاهای خود را

نداشته و همچنین احساس ثبات و امنیت لازم را ندارند؛ از سوی دیگر این افراد به مرزهای جغرافیایی اعتقاد چندانی نداشته و معتقدند که باید جهانی فکر کرد. در واقع جهانی شدن تأثیرات عمیق و گسترده‌ای روی جوامع گذاشته و آرزوهای افراد را فراملی کرده است. جوانان نیز با توجه به شرایط جهانی، تحصیل در دانشگاه‌های برتر خارجی را به یکی از آرزوهای ذهنی خود مبدل کرده‌اند و همان‌طور که گفته شد، امروزه این مسئله رؤیای بسیاری از جوانان ایرانی است.

اینکه آرزوهای جوانان در طبقات مختلف اجتماعی، اختلافاتی با یکدیگر دارد، به دلیل آن است که آرزوها بسته به موقعیت عینی و واقعی افراد شکل می‌گیرند و این شرایط زندگی است که آرزوهای بلند پروازانه، آرزوهای دست‌یافتنی، آرزوهای محال و انواع دیگر آرزو را شکل می‌دهد. شرایط زندگی در جامعه ایران نیز به لحاظ ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... به‌گونه‌ای خاص است و یقیناً زندگی شخصی افراد مؤثر بوده و در شکل‌دهی به اهداف و رؤیاهایشان نقش مستقیم دارد. در حال گذار بودن جامعه ایران در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و... و به‌طور کلی شناخته شدن آن به‌عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه، شرایط را به نحوی ترسیم کرده است که در ارتباط با تأمین نیازها و امکانات لازم برای تحقق اهداف جوانان، می‌باید عوامل ساختاری بیرون از جامعه ایران را مورد مطالعه و توجه قرار داده و نسبت به آنها بی‌اعتنا نبود.

اندرز به آیندگان

نتایج مطالعه حکایت از تمایل زیاد جوانان تحصیل کرده و عمدتاً متعلق به طبقه فرهیخته و مثر برای فضای علمی و اندیشه کشور است که ترک وطن را در برنامه پس از اتمام تحصیلات خود قرار داده‌اند. این مقوله آفتی جدی در مسیر بهره‌برداری از نیروی انسانی آموخته در مسیر اهداف توسعه کشور است و لذا ضرورت دارد پژوهشهای آتی، نتایج این

تحقیق را با نرخ مهاجرت این گروه از جوانان، حداقل در ده سال اخیر قیاس نمایند تا زنگ خطر به صدا درآمده بتواند برانگیزاننده مسئولان در جذب، حمایت، پشتیبانی، امیدبخش و تأمین رفاه و امکانات لازم برای شکوفایی این بخش از جوانان جامعه شود. جوانانی که در سرزمینهای مقصد مهاجرت به واسطه وجود امکانات، از موفق‌ترین و اثرگذارترین اقشار در فرایند توسعه آن سرزمینها بوده‌اند. اما تعمیم این موضوع به تمامی مهاجران با هر شرایطی بسیار منفی و حاوی نتایجی سخت ناخوشایند است.

ملاحظات اخلاقی

منابع مالی

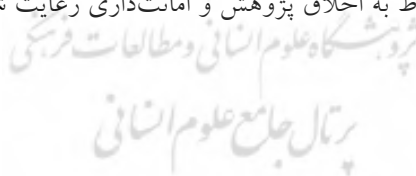
در فرایند تهیه این مقاله از منابع یا حمایت مالی هیچ نهاد یا مؤسسه‌ای استفاده نشده است.

تعارض منافع

این مقاله با سایر آثار منتشر شده از نویسنده همپوشانی ندارد.

اصول اخلاق پژوهش

در این مقاله اصول مربوط به اخلاق پژوهش و امانت‌داری رعایت شده است.

- Adams, J. (1931). *The epic of America*. Boston: Little, Brown, and Company.
- Blaikie, Norman (2016) *Designing Social Research: The Logic of Anticipation*, (translated by Chavoshian, Hassan) Tehran, Ney publicat. (in Persian)
- Bonnewitz, Patrice (2011) *The Sociology of Pierre Bourdieu*, (translated by Jahangiri & Poursafir) Tehran, Agah publication. (in Persian)
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice* (R. Nice, Trans). California: Stanford University Press.
- Bourdieu, p. (1993). *Sociology in question* (R. Nice, Trans). London: Sage Publication.
- Bourdieu, Pierre (2001) *Practical Reason: On the Theory of Action*, (translated by Mardiha, Morteza) Tehran, Naghsh & Negar publication. (in Persian)
- Bourdieu, Pierre (2011) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* (translated by Chavoshian, Hassan) Tehran, Sales publication. (in Persian)
- Calhoun, C., Lipuma, E., & Postone, M. (2002). *Bourdieu: Critical Perspectives* (Vol. 90).
- Chauviré, Christiane & Fontaine, Olivier (2006) *the vocabulary of Bourdieu*, (translated by Kotobi, Morteza) Tehran, Ney publication. (in Persian)
- Giddens, Anthony (2003) *sociology*, (translated by Sabouri, Manooch-ehr) Tehran, Ney publication. (in Persian)
- Grenfell, Michael (2009) *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, (translated by M.M. Labibi) Tehran, Naghde Afkar publication. (in Persian)
- Jenkins, Richard (2006) *Pierre Bourdieu*, (translated by Chavoshian, Hassan) Tehran, Ney publication. (in Persian)
- Mannheim, Karl (2010) *articles in sociology of knowledge*, (translated by Majidi, Fariborz) Tehran, Sales publication. (in Persian)
- Meisenhelder, T. (2006). From character to habitus in sociology. *The Social Science Journal*, 43(1), 55-66.
- Mohammadpour, Ahmad (2013) *Qualitative research method counter method*, Tehran, Sociologists Publications. (in Persian)
- Momtaz, Farideh (2004) Introducing the social class concept from Bourdieu's perspective, *Journal of Human Sciences*, No 41-42, pages 149-160. (in Persian)

- Pierre Bourdieu, L. J. D. W. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Piran, Parviz (2013) *the conceptual and theoretical foundations of social capital*, Tehran, Elm publication. (in Persian)
- Ritzer, George (2002) *contemporary sociological theory*, (translated by Mohsen Salasi) Tehran, Ney publication. (in Persian)
- Sedigh Sarvestani, Rahmatollah (2008) *Social pathology*, Tehran, Samt publication. (in Persian)
- Sekhavat, Jafar (2001) *Sociology of social deviations*, Tehran, published by Payame Noor University. (in Persian)
- Stones, Rob (2014) *Key Sociological Thinkers*, (translated by Mirdamadi, Mehrdad) Tehran, Markaz Publication. (in Persian)
- Tavasoli & Mousavi (2005) The concept of capital in classical and new ideas with an emphasis on social capital theories, *article published in journal of social science letter*, No 22, pages 1-32. (in Persian)

